

EGY MUNKÁSKERÜLET MŰVELŐDÉSI OTTHONAI

Nem is olyan régen Berda József még földszintes városnak nevezte Újpestet, ám ez a találó mondás nem sokára elveszti időszerűségét. A földszintes házak, szoba-konyhás lakások Újpestjét modern nagyváros váltja fel, a felhőkarcolók, a tágas, összkomfortos lakások Újpestje. A múlt és a jövő határmezsgyéjén áll most a városrész, a gondokkal teli jelenben, hogy megtagadja-megőrizze múltját, és felépítse jövőjét. Mit kell megtagadnia? Látszólag könnyű a válasz: mindent, ami elavult, rossz, visszahúzó, ami a nyomorra, nélkülözésre emlékeztet. Csak hogy ezekhez emberi sorsok, érzelmek, emlékek, jó és rossz szokások kapcsolódhatnak ezernyi szállal — s bár szükségszerű —, nehéz fájdalommentesen szétszakítani őket.

Még nehezebb a döntés, ha olyan elavult intézményekről van szó, amelyek — jobb híján — félig-meddig még betöltik feladatukat.

Új lakótelepeinkre általában nem jut rögtön művelődési intézmény. Természetes reflex, hogy addig nem szívesen válunk meg a régiektől. Pedig nincs más megoldás. Egyébként ez a munkáskerület új fejezetet nyit a lakótelepek történetében. Itt az első nagy közintézmény az új művelődési palota lesz, benne színház, mozi, kiállítóterem, s a közösségi művelődés számos más színtere.

Az új intézmény azonban áldozatokat is követel. Egyrészt rengeteg

pénzt kell összegyűjteni — sok minden egyébről lemondva —, másrészt a bontás elviszi a nagyhirű munkásothont, az Ady Művelődési Házat, a Derkovitsot, a 28-as Szabó Ervin Könyvtárt és az úttörőházat. Nem mintha anyagilag nagy kár volna értük, de azért mindenképpen érzékeny veszteség. Mi marad? A művelődési otthonok közül a Dallos Ida, a Duna és a Némety, aztán négy mozi; a reprezentatív Alkotmány, a felújított Tündér, az egész nap játszó Fény és a közepes állapotú Szabadság. Marad egy Szabó Ervin fiókkönyvtár — gyerekrészleggel és néhány tucat kisebb-nagyobb szakszervezeti könyvtár.

Persze, messze van még az új központ felépítése, s odébb vannak a bontások is. Erdemes tehát röviden számba venni a kerület jelenlegi intézményi ellátottságát.

(A teljes igazsághoz hozzátartozik, hogy miért Újpestre jöttünk intézménynevelésbe, s miért éppen most. Györfly Miklós ugyanis az *Élet és Irodalom* március 23-i számában olyan sajátos véleményt fogalmazott meg az itteni művelődési otthonokról, hogy helyesnek láttuk, ha kiegészítjük ezt a magunk tapasztalataival, a tanácsi vezetők, népművelők véleményével, sőt közvetve meg tudakoljuk azt is, miként vélekednek az itt élő emberek a művelődési otthonokról.

Nem célunk Györfly Miklós állítá-

sainak igazolása vagy cáfolása, csupán azért utaltunk írására, mert lényegében annak hatására indultunk útnak. A kételkedés és a kíváncsiság vitt Újpestre, de az intézményekben már nem azt néztük, igazak-e az általa felvetett problémák. Túlságosan olcsó diadal lenne, ha sorra vennénk, mi minden van a tüdőszűrősen és katonai összeíráson kívül ezekben a nehéz körülményeik ellenére is kulturált és rendben tartott intézményekben. Meg aztán könnyen lehet, hogy igazunk bizonygatása közben elvesztenénk kritikai érzékünket, pedig erre mindig nagyobb szükség van, mint annak igazolására: milyen jól dolgozunk.)

Elindultunk tehát Váradi Mártával, a kerületi tanács munkatársával, hogy megnézzük: milyenek is voltak éppen az újpesti művelődési otthonok.

Az intézménytelepítés legjellegzetesebb vonása a teljes *terszerűtlenség*. Igaz, egy hajdani kávéház tulajdonostól nem kérhetjük számon: mért nem építkezett, mondjuk, egy kicsit távolabb a munkásothontól, s kávéház helyett mért nem művelődési otthont épített inkább. De nemcsak az Ady, hanem valamennyi intézmény meglévő épületbe települt, s ez meglehetősen kedvezőtlen területi eloszlást eredményezett. Belső kiképzésük is sok kényeszerű megoldást őriz. A Duna Cipőgyár művelődési háza pl. eredetileg gumiraktár

volt. A gyár dolgozói építették fel társadalmi munkában — fokozatosan, lépésről lépésre. Nyilvánvaló, hogy különbözőbb tervszerűséget nem tudtak érvényesíteni benne. Ráadásul az intézmények többsége még a régi koncepció jegyében született: 400—600-as nagytermük van, rögzített székkel, kevés a klub, a kisebb előadóterem, szakköri szoba, komplex oktatásra alkalmas helyek pedig szinte egyáltalán nincsenek. Nyelvi labor pl. egy sincs a kerületben.

A nagytermeket nem tudják kihasználni, a kisebbek pedig, amelyek gyakran megtelnének — hiányzanak. Némileg eltér a többitől a Dallos Ida és a Derkovits. Mindkettőt 1969-ben újították fel — érvényesítve az akkor már uralkodó korszerű népművelési elveket. A Dallos Ida hárommillióba került, és ma is kulturáltszerű benyomást kelt. A Derkovitson nem látszik a felújítás — igaz, az elmúlt öt évben szinte semmit sem fordítottak a karbantartására. Egyedül a gazdag állományú könyvtár őrzi még a felújításból valamit.

Jól tudják mindezt a kerületi tanács művelődési-igyi osztályán is, s nem kevés töprengést okoz nekik, hogyan lehet hatékony közművelődést építeni erre az esetlegesen szerveződő, sok mindentől meghatározott intézményhálózatra.

Krajczár Imréné osztályvezető hosszan magyarázta koordinációs törekvéseiket, itt ennek csupán a kivonatát próbálom rögzíteni.

Az első lépés azt volt, hogy 1970-ben az Adyt és a Derkovitsot közös igazgatás alá vonták. Hozzájuk csatolták még a minigalériát és a helytörténeti gyűjteményt — így alakult ki a *IV. kerületi Tanács VB Ady Művelődési Házak* elnevezésű intézmény. Rendeltetésüknek és hagyományaiknak megfelelően bizonyos munkamegosztás jött létre a fióktérmények között. Leegyszerűsítve: az Ady az idősebbeké, a Derkovits a fiataloké, a minigaléria a képzőművészeti nevelés központja, a gyűjteménytár a honismereté. (Ez utóbbinak létrejötté egyébként szinte szükség-szerű volt, hiszen a régi város lassan eltűnik, lakóik magukkal viszik szokásaikat, használati eszközeiket, s a házakkal együtt elenyészik a múlt megannyi értéke, megőrzendő érdekessége is.) Az intézmények munkájának összehangolása persze nem ment könnyen. Részben azért, mert az összevonás sokáig csak félig-meddig valósult meg; pl. nem készült egységes terv — sőt előfordult, hogy külön-külön sem készült. Lehetséges ez 1974-ben Budapesten? Sajnos, igen. (Az okok elemzése messze vezetne. Egy adatot azért mondok: az elmúlt két évben az intézmény öt státusán 16 népművelő váltotta egymást. Ez az elképesztő fluktuáció sok mindent megmagyaráz.)

Am teljes összhang esetén sem egyszerű a munkamegosztás, mert figyelembe kell venni a közelben levő munkasothon működését is. A lebontásra ítélt nagyműltű intézmény

még őrzi a hagyományokat: itt dolgozik a régi énekkar, itt van a veteránok klubja, a szakmaközi bizottság székhelye.

Az épület meglehetősen leromlott már — hiszen felújítani nem érdemes —, de sorvadóban van a benne folyó élet is. Időnként fel-fellobban még a láng, a régi törzstagok élesztetik, vagy egy-egy új igazgató, de lassan letörölhetjük a munkasothont a kerület művelődési térképéről, emléktáblával adózva a hajdani nagy időknek.

A *Duna Művelődési Házban* nincs személyi változás. *Hlatky* Jánosné tíz éve vezeti az intézményt, melynek munkája elsősorban a cipőgyárra épül, de területi feladatokat is ellát. A ház, noha elég régen festhették, kellemes benyomást tett rám. Talán azért, mert tisztaság volt, s mert mikor beléptem, vagy száz fiatal zsi-bongott az előcsarnokban. (Eppen akkor fejeződött be az ifjúsági parlament, s a KISZ-titkár, aki mindennapos vendég itt, elégedetten számolt be a sikeres rendezvényről.)

De rokonszenves volt az igazgató beszámolója is a munkáról. Az asztalon levő börrátétes terítőről és a falidíszekről derült ki, hogy milyen remek díszítő szakkör működik a házban, s a polcon levő hatalmas albumok hívták fel figyelmemet a honismereti kör munkájára. Az asztalon naptár — teleírva: hétfőn szakmai oktatás és az Orfeo stúdió próbái, a kedd a szocialista brigádoké, a szerda a nőké, s ekkor vannak az orfeósok előadásai, a csütörtök a KISZ-eseké... stb. 170 szocialista brigád van a gyárban, a művelődési ház szerződést kötött velük. Komolyan veszik a kulturális vállalásokat. Ha nem teljesítik őket, a jó termelési eredmények ellenére sem kapják meg a címet. Az otthon igazgatója dicséri a gyár vezetőit, akik felismerik a művelődés fontosságát, s tudják, hogy a kultúra nem szállag a vállalásokon. Ajánlásokat készítenek a brigádoknak, de akik sokat vállalnak, azokat lebeszéljük. A formalizmusnak nincs értelme.

Rendszeresen látogatják a brigádok a galérián rendezett képzőművészeti kiállításokat, melyeknek ünnepélyes megnyitása mindig külön esemény. Egyébként a galéria a ház büszkesége. Bizonyítja, hogy a gondos női kéz a szegényes környezetet is széppé tudja varázsolni. Mi kell hozzá? Dísznövények, virágok, néhány szőnyeg, tiszta padló, a régi fotelokon friss védőhuzat — s a galéria máris vonzó kiállítóteremmé változik.

A 450 férőhelyes nagyterem ilyen módon nem lehetett segíteni. Bizony, eléggé megkopott már. Itt az ideje a festésnek, felújításnak. A TMK-sok már készen is állnak, hogy hozzákezdjenek, de az igazgató mindig haladékot kér: csak még ezt az egy rendezvényt várják meg — s ez így megy hónapok óta.

Valamivel korszerűbb épületben, de hasonló körülmények között működik a Gyapjúszővőgyár *Némety*

Ernő Kl... Szá...
tokat is ellát, bár a gyár vezetői az szeretnék, ha egyre inkább csak saját dolgozóik művelődését szolgálná. Joguk van hozzá, bár nem hisszük, hogy a környékben lakók elvonnák a helyet a gyáriaktól.

Jól megfér egymás mellett havonta kétszer a szocialista brigádklub és a gyáriaknak szervezett műszaki kör, a havi egyszeri olvasóklub, a nemrég alakult irodalmi színpad, melyre gyáriak és területiek egyformán járnak, akárcsak a háromszorosan kiváló ifjúsági klubba, melynek tavaszi „gyengélkedésében” viszont semmiképpen nem marasztalhatók el a gyár vezetői. Van helye a háziasszonyok klubjának, amely jelenleg szabás-varrás tanfolyamként működik, s hetenként háromszor a nyugdíjasok is hódolhatnak kedvteléseiknek.

Akárcsak a Duna, rövidesen ez a ház is megszépül — részlegesen: amikor ott jártunk, mesteremberek szorgoskodtak a nagyteremben és a két klubszobában is. Az összes intézmény közül a *Dallos Ida Művelődési Ház* van a legjobb helyzetben. Egy újnak mondható nagy település közepén helyezkedik el, és jó adottságokkal rendelkezik: szakszerű irányítás, szép épület, korszerű berendezés, hetenként kétszer játszó mozi, területi feladatokat is ellátó, jól felszerelt könyvtár — önálló gyerekrészleggel, mely a környező iskolák könyvtári munkáját is segíti. Elhelyezkedésénél fogva nem szűnik meg a jelentősége az új művelődési központ felépítése után sem. Nemcsak a jelene, de jövője is biztató tehát, bár úgy érezzük, ma még nem használják ki teljesen a benne rejlő lehetőségeket.

Lényegében még egy művelődési bázis van a kerületben, noha nem intézményként működik — az Egyesült Izzó VSZB kulturális, agitációs és propagandabizottsága. Kulturális tevékenysége — mellyel itt nem foglalkozhatunk részletesen — felér egy művelődési központtal.

Végül is: milyenek a kerület művelődési otthonai? Körülbelül olyanok, mint másutt. Talán egy árnyalattal mégis alatta maradnak az átlagnak. Másból nincsenek ekkora színvonalbeli ingadozások. Bár nagyon régi és gyakori betegség: fel-lendülés-letörés, pezsgő élet-pangás, nagylétszámú csoportok-kis létszámú csoportok-széthulló csoportok... stb.

A munkasothonnak már nincs sok hátra, a Derkovits nagy vésésben van, de ezt nem írhatja csupán az épület állagának rovására — itt nemcsak az épület van elhanyagolva... Az Ady tevékenységi köre meglehetősen szűk, jelenleg nem tudja betölteni központi szerepét. A Duna körülményeihez képest helytáll, de már leadott korábbi színvonalából. A Némety új kezdeményezései ígértesek, de régebbi közösségeit nem tudja egybetartani. A Dallos Idában színvonalas munka folyik, de még gazdagítani, bővíteni lehetne...